

Åpen grunnlendt kalkmark

Oslofjordområdet; Norges ark

Prosjektet "Arealer for Rødlisterarter – Kartlegging og Overvåking (ARKO)" er en del av Nasjonalt program for kartlegging og overvåking av biologisk mangfold.

For å kjenne status og utvikling for rødlistete arter, er det behov for kartlegging og overvåking av de arealer der rødlistearter finnes, og særlig der de finnes konsentrert.

I ARKO brukes begrepet *hotspot-habitat* om naturtyper der det forekommer relativt sett mange rødlistearter, sett i forhold til norsk natur generelt.



NATURHISTORISK MUSEUM
UNIVERSITETET I OSLO



www.nina.no

Berggrunnsgeologiske og kvartærgeologiske forhold, sammen med klima, gjør Oslofjordområdet til et av Norges desidert mest artsrike områder. Åpen grunnlendt naturmark med høyt innhold av kalk; *åpen grunnlendt kalkmark*, er en av de naturtypene i området som huser flest rødlistearter. Her finner du dragehode, hjorterot og andre typiske "Oslofelt-planter", flere arter stilkkrøysopp og andre tørkespesialister, sjeldne lavararter, og mange truede og sjeldne insekter.

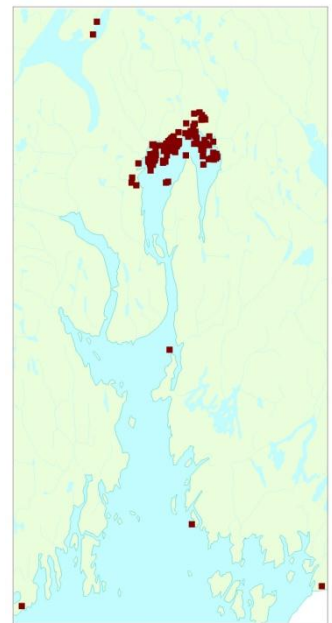
Beskrivelse

Åpen grunnlendt kalkmark i Oslofjordområdet finner vi stort sett på bergarter av kambrosilurisk opprinnelse, i sonen mellom sjøen og skogdekket mark, ofte i en mosaikk med nakent berg. Veldrenert berggrunn og beliggenhet eksponert for vind og solinnstråling gjør lokalitetene tørkeutsatte, men varme. Dette er den grunnleggende årsak til at de er åpne, og ikke trebevokste, og til at de huser en rekke sjeldne, konkurransesvake, mer eller mindre kalkkrevende og tørketålende varmekjære arter.

I Oslofjordområdet er grensene mellom naturmark av typen "åpen grunnlendt kalkmark" og kulturmark sjelden klare. Å skille arealer som er åpne grunnet suksesjonsstadiet (så kort tid siden landhevingen og så utsatt for vær og vind at det ikke er dannet tykt nok jordsmonn til at trær trives), fra arealer som er åpne grunnet tidligere tiders hevd, krever ofte kjennskap til områdets historie. I tørkeutsatte områder med grunt jorddekke skjer i tillegg endringer sakte, slik at gammel bruk i større grad enn "vanlig" kan påvirke nåværende landskapsutforming. I *Naturtyper i Norge (NiN)* er *åpen grunnlendt kalkmark* definert, og naturtypens avgrensning mot andre naturtyper er ytterligere beskrevet (se referanse).

Utbredelse

Åpen grunnlendt kalkmark finner vi hovedsaklig innen Oslofeltet, på bergarter av kambrosilurisk opprinnelse, nær sjøen/Mjøsa. Den geologiske formasjonen strekker seg fra Mjøsområdet til Grenlandsområdet. Kartet viser



Dragehodeglansbille (EN), bladbillen *Cryptocephalus sericeus* (NT) på fagerknoppurt, dragehode (VU) og dvergtistel (CR). Foto: A. Endrestøl (1 og 2 fra v.), K. Bjureke (alle andre).



Publisert:
2010

Kontaktperson:
Odd Stabbetorp
os@nina.no

funn av aksveronika, en karakterart for naturtypen.

Rødlisterarter

Av karplanter er smaltimotei, aksveronika og hjorterot typiske arter for naturtypen, og undersøkelsesområdet tilsvarer praktisk talt disse artenes totale utbredelse i Norge. Disse artene har oftest store populasjoner der de forekommer. Stjernetistel og oslosildre er også i hovedsak konsentrert til Indre Oslofjord, men med gjennomgående små populasjoner. Nikkesmelle har en videre sørøstlig utbredelse, også på steder med mindre kalkpåvirkning. I de undersøkte områdene var populasjonsstørrelsen oftest påfallende liten. Smånøkkel og dragehode er eksempel på arter som er knyttet til naturtypen, men som er mer kuldeterolante og derfor også finnes spredt nordover i dalene på Østlandet. Smalsøte, tusengylden og strandrødtopp er overveiende strandarter, men vokser tidvis også i åpen grunnlendt mark. Strandrødtopp er forholdsvis frekvent i indre Oslofjord. Smalsøte og tusengylden er i dag svært sjeldne, og observasjonen av disse to artene i 2009 er første funn i Oslo på over 100 år.

For sopp er Oslofjordområdet og naturtypen et av kjerneområdene i Norge for kalkkrevende arter fra "steppeelementet", som skålrøysopp, småjordstjerne og erterøysopp. Også flere arter med en åpenbar kysttilknytning, som grov styltesopp og "hvit styltesopp" *Tulostoma niveum*, er i Norge funnet kun i Oslofjordområdet, på lokaliteter med en mosaikk av berg i dagen, og åpen grunnlendt kalkmark. Kunnskapshullene er store når det gjelder sopp, og videre registrering er påkrevd. Bare i sesongen 2009 ble flere arter funnet ny for Norge i området, bla ulljordstjerne.

Den spesielle floraen og det varme klimaet gir også en høy diversitet av insekter, med flere arter som i Norge kun er funnet i området. Et eksempel er dragehodeglansbillen, endemisk for Norge, og funnet kun på åpen grunnlendt kalkmark i Oslo, Akershus og Buskerud. Spissnutebillen *Ceratopion penetrans* ble nylig (2005) funnet ny for Norge fra kalkmark i Asker; sannsynligvis en isolert populasjon i Skandinavia. En rekke kritisk truede sommerfugler, som hjorterotflatmøll, gul krattmøll, blodengmott, okerdvergmåler og smaragdbladmåler, finnes også i et meget begrenset område på kalkmark i indre Oslofjord. Det samme gjelder flere andre grupper av insekter og invertebrater. På tross av at grunnlendt kalkmark er en av våre mest artsrike naturtyper, er vår kunnskap om mangfoldet av insekter i disse områdene mangelfull.

Sørvendte, lysåpne og kalkrike berg er også levested for flere sjeldne lavararter. Dette er arter som vokser direkte på berg eller på kalkrik jord. Eksempler på arter er *Caloplaca cirrochroa*, *Squamarina cartilaginea*, *S. degenii* og *Toninia candida*.

Status og påvirkningsfaktorer

Naturtypen åpen, grunnlendt kalkmark er sterkt truet, og antall forekomster har gått betydelig ned. Naturtypen forekommer som regel i tilknytning til tettbygde arealer og områder med stor menneskelig aktivitet. Nedbygging er derfor en viktig trussel, og historisk har dette desimert antall forekomster på fastlandet betraktelig. På øyene er rekreasjon en trussel, hovedsakelig gjennom slitasje, men også gjennom tilrettelegging for friluftsliv. Tidligere inngikk mange av forekomstene i arealer som ble utnyttet til slått og beite. Disse områdene gror nå svært langsomt igjen.

Vil du lese mer?

- Naturtyper i Norge (NiN): <http://www.naturtyper.artsdatabanken.no/>
- ARKO-prosjektets hjemmeside: <http://www.nina.no/Overvåking/ARKO.aspx>